

גוונים של שייכות בחברה הישראלית

נעמי שמואל, הנשואה לבעל יוצא אתיופיה
וחיה במשפחה רב תרבותית, אומרת חד וחלק:
יוצאי אתיופיה נותנים לחברה הישראלית
הזדמנות מדהימה לתקן את עצמה - לראות
בגיוון האנושי הקיים בישראל נכס מעשיר
במקום מקור לקונפליקטים!

חאת נעמי שמואל

לדה כבת ארבע מביטה בי בחשדנות ושואלת: "מי את?"
"אני אשתו של הדוד שלך", אני עונה לה, והיא מחמיצה פנים: "לא,
לא, לא, לא יכול להיות, את לבנה".
"אז מה?", אני שואלת בפליאה, והיא מצהירה בנחישות: "חומים
ולבנים לא מתערבבים".

1

לוקח לנו בערך ארבעים דקות, במאמץ משפחתי משותף, לשכנע את הילדה הקטנה
שהאמירה שלה לא נכונה, ושאכן אני קרובת משפחה שלה, למרות ההבדל בצבע.
תהיתי לגבי השיחה הזאת הרבה אחרי שהיא נגמרה והילדה החמודה הלכה לשחק
עם בני דודיה. תהיתי בביטחון של הילדה לגבי הדברים, בתפיסת העולם שהתגבשה
אצל ילדה בת ארבע, שחומים ולבנים לא מתערבבים, שהם חיים בעולמות נפרדים
שלא ניתן לגשר ביניהם ברמת החברות ובוודאי שלא ניתן להקים משפחה משותפת.

נעמי שמואל, סופרת, כלת פרס ראש הממשלה לספרות תשע"ב.
*טליה שגיב, סטודנטית לדוקטורט באוניברסיטה העברית. נושא העבודה: משפחה ומסורת
במעבר בין תרבותי: מאתיופיה לישראל", בהנחיית פרופ' הגר סלומון

ובעצם, למה זה מפתיע אותי כל כך? הרי הפתיח לרוב ההרצאות שלי, שבו אני מסבירה גם רקע מקצועי ואקדמי (איפה זה? זה חסר גם במשנה) וגם הקשר משפחתי לקהילת יוצאי אתיופיה, תמיד מעורר פליאה בקהל, אם זה קהל של ילדים או מבוגרים. נדמה שההתעסקות המתמדת במוצא האדם, בחשיבה רדודה לפי תבניות, מנציחה דעות קדומות וסטריאוטיפים גם בשנת 2015. גם טליה שגיב (2014)*, שחקרה ישראלים ממוצא עדתי מעורב, הגיעה למסקנה העצובה שהנושא העדתי חי ובוטט בקרבנו.

אולי זה לא אמור להפתיע, הרי זה מסוג הדברים שלא נעלמים מעצמם ולא נעשית פה עבודה שיטתית מערכתית לטפל בנושא. המדיניות של כור ההיתוך ניסתה ליצור דור חדש של צברים מנותקים משורשי ההורים, אבל מחיקה גסה של תרבות המוצא רק העצימה אצל רבים תחושות של קיפוח. כיום נדמה שהמשחק הפוליטי מחזיר אותנו לעתים כמה שנות אור אחורנית.

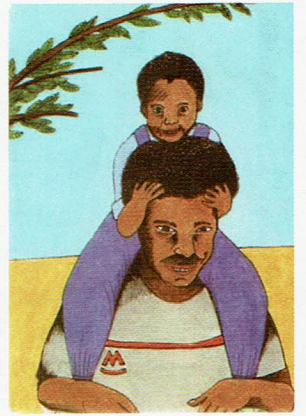
יש מדינות נאורות בעולם שהשכילו להבין כי נדרשת מדיניות ממשלתית ברורה בנושא של הרב תרבותיות המתפשטת, וכך בקנדה ב-1971 ובאוסטרליה ב-1989 אימצו רב תרבותיות כדרך התנהלות ברורה במטרה לכבד ולקבל את כל קבוצות הזהות הקיימות ולאפשר שוויון הזדמנויות אמיתי. כל הכשרה מקצועית במדינות אלו, אם לגנות, לעובדים סוציאליים או לשוטרים, מחויבת להכיל הכשרה בכשירות תרבותית. הנחת העבודה היא שעקרונות ואסטרטגיות פעולה, כישורים ומיומנויות של אנשי מקצוע, אינם אוניברסליים אלא תלויי הקשר תרבותי. ועל כן, מפגשים בין תרבותיים שלא נעשו לקראתם הכנות מתאימות מראש מועדים לאי הבנות ולקונפליקטים ובסופו של דבר לפגיעה ביחסי האמון ובאיכות השירותים המקצועיים.

כשירות תרבותית מהווה מארג של ידע ומיומנויות שאנשי מקצוע וארגונים נדרשים לפתח כדי לפעול באופן אפקטיבי יותר בסביבת עבודה מרובת תרבויות. הדגש כאן הוא על פתיחות ורגישות לגיוון הקיים ולגיטימיות להשקפות עולם ולדרכי התנהלות שונים, ולא דווקא הכרה מעמיקה בתרבות מסוימת.

האירוע של הכאת החייל דמאס פיקדה על ידי שוטרים היה מזעזע, אבל כל מי שמעורה במתרחש בקהילה האתיופית מכיר את המציאות הזאת. כן, אפילו אנחנו, משפחה מעורבת (ובענייני כל משפחה היא "מעורבת", כי כל משפחה מכילה שונות אישית, משפחתית, מגדרית, תרבותית וכו'), רק אצלנו הערבוב הבולט הוא בצבע העור) מצאנו את עצמנו מתמודדים עם מקרה של אלימות משטרתית נגד אחד מבנינו בהיותו רק בן 14. לא שהוא היה טלית שכולה תכלת בתקופת מרד הנעורים, אבל בקטטה שבה היה מעורב, קטטה בין בני נוער ממוצא רוסי לבני נוער ממוצא אתיופי, רק הילדים כחי העור מצאו את עצמם בתחנת המשטרה, ורק הם קיבלו מכות משוטרים, מה שהתחיל עבורם מסלול ארוך וקשה מול רשויות החוק והממסד, שליווה אותם עד הגיוס וגם אחריו.

אבל לפני שניכנס לעובי הקורה, אולי כדאי שנעשה קצת סדר בסוגיות שעלו בהפגנות: אלימות משטרתית, דרכי הטיפול והקליטה ביוצאי אתיופיה וסוגיית הגזענות. לדעתי, חשוב מאוד להתייחס לכל אחד מהנושאים האלה בכובד ראש

כשירות
תרבותית מהווה
מארג של ידע
ומיומנויות
שאנשי מקצוע
וארגונים
נדרשים לפתח
כדי לפעול
באופן אפקטיבי
יותר בסביבת
עבודה מרובת
תרבויות. הדגש
כאן הוא על
פתיחות ורגישות
לגיוון הקיים
ולאו דווקא
הכרה מעמיקה
בתרבות
מסוימת

אפילו אנחנו, משפחה מעורבת, מצאנו את עצמנו מתמודדים עם אלימות משטרית נגד אחד מבנינו בהיותו רק בן 14. בקטטה שבה היה מעורב, רק הילדים כהי העור מצאו את עצמם בתחנת המשטרה, ורק הם קיבלו מכות משוטרים

ובדרך הראויה, על מנת למצוא את הדרך המובילה אל הפתרונות. כעת אני מבקשת להתרכז בסוגיה האחרונה, ולהדגיש שהזמן לא עושה את שלו - מדובר בסוגיה שיש לטפל בה מן השורש, באמצעות החינוך, וכפי שכולנו יודעים, החינוך מתחיל בגיל הרך. בסך הכל, הכמיהה של כל העולים היא להרגיש תחושת שייכות, תחושה שנוצרת מתוך קשר עם אנשים שמקבלים אותם כפי שהם ולא מבקשים מהם להשתנות ולוותר על זהותם על מנת להרגיש שייכים. בעלי עמנואל הלך ברגל מאתיופיה לסודן על מנת להגיע לכאן. בפעם הראשונה שניסה לעשות זאת הוא נכלא למשך חצי שנה והוא רק בן 16. בסופו של דבר לקח לו כמעט שנתיים להגיע לישראל, תקופה שבה משפחתו כבר התאבלה עליו כעל מת. רוב המבוגרים במשפחה המורחבת עשו את המסע הארוך והקשה מאתיופיה לישראל דרך סודן. חלקם שילמו על כך מחיר יקר, ובעיניי הם אנשים אמיצים, משכמם ומעלה, בעלי ערכים, תבונה וכוח הישרדות המעוררים השראה.

יוצאי אתיופיה נותנים לחברה הישראלית הזדמנות מדהימה לתקן את עצמה; למצוא את הדרך לראות בגיוון האנושי הקיים כאן נכס מעשיר במקום מקור לקונפליקטים. מנהיגי הארץ חייבים לקבל כמה החלטות חשובות ולהשקיע בחינוך למניעת סטריאוטיפים, דעות קדומות וגזענות, ועליהם לעשות זאת באופן מושכל ונכון. לא ייתכן שנושא כל כך חשוב ומרכזי לחיי החברה שלנו יהיה נתון ליוזמות מקומיות של מורות וגוננות חרוצות ומנהלי בתי ספר עם מודעות ואכפתיות. זאת חייבת להיות החלטה של קברניטי מערכת החינוך; כפי שמחנכים לאהבת הארץ, צריך לחנך לאהבת האדם. במדינה המורכבת והמאוימת שלנו צריך ללמד ילדים לא לפחד מהאחר. ואם אנחנו רוצים לשנות את המציאות למען כולנו, אין מנוס מלהתחיל באנשי מקצוע, ובהקשר הנוכחי - באנשי החינוך.

לפני כמה חודשים העברתי יום השתלמות למגשרות בגני הילדים והתמלאתי צער עמוק מול עדויותיהן על חוסר רגישות ואף עוינות כלפי ילדים והורים יוצאי אתיופיה. שמעתי איך בגן אחד הוציאו את כל העפרונות השחורים מסל הצבעים, בגן אחר סירבה הגננת לשים את הספרים שלי על המדף, ובגן נוסף לא הצליחה המגשרת לקבל את הסכמת הגננת לפעילות משותפת ליום המשפחה סביב הספר שלי "מה שמי ומי אני" בטענה שהוא אינו מתאים לכלל ההורים.

יצירת סביבה רבת תרבותית מקבלת, המכבדת שונות ומקבלת אותה, מתחילה בצוות גן שמגויס לנושא ומבין את ההשלכות הקשות של ההדרה כבר בגיל הרך. ילדים בונים את הדימוי העצמי שלהם מהחוויות הללו, הם קולטים בלי מילים את מסר השייכות או אי השייכות, זה הופך להיות חלק מתפיסת העולם שלהם. כן, כבר בגיל ארבע אפשר לקבוע ש"לא מתערבבים".

הסביבה מלאה במסרים סמויים אודות הערך המופחת של השחור, זה חלק אינטגרלי בתרבות שלנו, התרבות המערבית. תחשבו על השפה שבה אנחנו

מדברים: "היה לי יום
"כתם שחור במשפחה"
הביטו שוב בסרט "מלך
והאריה הרע הוא שחרר
הטובים הם בלונדינים
של "מלך האריות", אמו
העניין הוא לא להחרים
שלנו, לשימוש הנפוץ ב
אנשים וחורצים את גוו
עצמית לגבי התפיסות
להתמודד איתם. כל גנט
השונה והבנה שיש מקו
הצבעים חייבת לכלול א
ספרים כדוגמת הספרים
קבלת השונה מתחיל בה
לפני סיום שנת הלימודי
קבוצת נשים עם זהויות
הסייעות לבחור זהויות
הכלל, בחרו תכונות א
מ-22 הנשים בקבוצה ל
ולמרות זאת, בדיון שהה
הישראלית משוסעת וגז
באופן אישי אני לא מס
שצריך לעשות הכי הרב
משמעותיות בדרג המד
וזהויות (על אף היותה
אנשי מקצוע בכשירות

מדברים: "היה לי יום שחור", "כבשה שחורה במשפחה", "נקודה שחורה נגדך", "כתם שחור במשפחה" וכד'. גם בספרים ובסרטי ילדים קיים המסר הסמוי הזה. הביטו שוב בסרט "מלך האריות" ושימו לב איך האריה הטוב צבוע בצבע זהבהב והאריה הרע הוא שחרחר. זה לא מקרה, בספרות ובסרטים הקלאסיים הגיבורים הטובים הם בלונדינים עם עיניים כחולות ואילו הרעים שחרחרים. בסרט ההמשך של "מלך האריות", אמו של קובו אפילו אומרת לו: "יש לך לב שחור כמו של אביך". העניין הוא לא להחרים סרטים כאלה, העניין הוא לפתח מודעות לתפיסת העולם שלנו, לשימוש הנפוץ בתבניות ובסטריאוטיפים, לקלות שבה אנחנו מקטלגים אנשים וחורצים את גורלם. כאנשי חינוך, קודם כל עלינו להיות בעלי מודעות עצמית לגבי התפיסות שלנו, בעלי מודעות למסרים שביבנו ובעלי ידע וכלים להתמודד איתם. כל גננת חייבת לדעת כיצד ליצור גן המשדר בחזותו קבלה של השונה והבנה שיש מקום לכולם, ללא קשר למוצאם או לצבעם. בכל גן קופסת הצבעים חייבת לכלול את הצבע השחור, צריכות להיות בובות חומות וצריך שיהיו ספרים כדוגמת הספרים שלי, ולא רק בגנים שבהם יש ילדים יוצאי אתיופיה. הרי קבלת השונה מתחיל בהכרת השונה.

לפני סיום שנת הלימודים שעברה העברתי השתלמויות גם בקורס סייעות לגנים - קבוצת נשים עם זהויות מגוונות מכל קשת החברה הישראלית. כשהתבקשו הסייעות לבחור זהויות מתוך פתקים מפוזרים על הרצפה, כולן, בלי יוצאת מן הכלל, בחרו תכונות אופי, קשרי משפחה, העדפות ותחביבים או מגדר; אף אחת מ-22 הנשים בקבוצה לא בחרה קבוצת לאום, הגדרה דתית או הגדרה אתנית. ולמרות זאת, בדיון שהתקיים לאחר מכן הצהירו רובן שאין מה לעשות, החברה הישראלית משוסעת וגוענית, ככה היא התנהלה תמיד וככה תהיה תמיד... באופן אישי אני לא מסכימה עם האמירה הזאת, אני חושבת שיש מה לעשות, ומי שצריך לעשות הכי הרבה הם אנשי החינוך; אבל בנוסף לכך צריך לקבל החלטות משמעותיות בדרג המדיני, להגדיר את מדינת ישראל כמדינה מרובת תרבויות וזהויות (על אף היותה מדינה יהודית, אין כאן סטירה), ובעקבות זאת להכשיר אנשי מקצוע בכשירות תרבותית. ■

